

Mehmed GAZÂLÎ
Balıkesir Vilayeti
Coğrafyası
(1927)

Hazırlayanlar:

Alper UZUN

Mustafa Fırat GÜL

Hazırlayanlar: Dr. Öğr. Üyesi Alper UZUN - Mustafa Fırat GÜL

Mehmed GAZÂLÎ
BALIKESİR VİLAYETİ COĞRAFYASI (1927)

Bu kitabın basımı, Balıkesir Üniversitesi Rektörlüğü Bilimsel Araştırma Projeleri Birimi tarafından 2018/119 kodlu proje ile desteklenmiştir.

ISBN 978-605-241-527-6

DOI 10.14527/9786052415276

Kitap içeriğinin tüm sorumluluğu yazarlarına aittir.

© 2018, PEGEM AKADEMİ

Bu kitabın basım, yayım ve satış hakları Pegem Akademi Yay. Eğt. Dan. Hizm. Tic. A.Ş. ye aittir. Anılan kuruluşun izni alınmadan kitabın tümü ya da bölümleri, kapak tasarımı; mekanik, elektronik, fotokopi, manyetik, kayıt ya da başka yöntemlerle çoğaltılamaz, basılamaz, dağıtılamaz. Bu kitap T. C. Kültür ve Turizm Bakanlığı bandrolü ile satılmaktadır. Okuyucularımızın bandrolü olmayan kitaplar hakkında yayineimize bilgi vermesini ve bandrolsüz yayınları satın almamasını diliyoruz.

Pegem Akademi Yayıncılık, 1998 yılından bugüne uluslararası düzeyde düzenli faaliyet yürüten **uluslararası akademik bir yayinevidir**. Yayımladığı kitaplar; Yükseköğretim Kurulunca tanınan yükseköğretim kurumlarının kataloglarında yer almaktadır. Dünyadaki en büyük çevrimiçi kamu erişim kataloğu olan **WorldCat** ve ayrıca Türkiye'de kurulan **Turcademy.com** ve **Pegemindex.net** tarafından yayınları taranmaktadır, indekslenmektedir. Aynı alanda farklı yazarlara ait 1000'in üzerinde yayını bulunmaktadır. Pegem Akademi Yayınları ile ilgili detaylı bilgilere <http://pegem.net> adresinden ulaşılabilir.

I. Baskı: Aralık 2018, Ankara

Yayın-Proje: Ayşe Açıkgöz
Dizgi-Grafik Tasarım: Tuğba Kaplan
Kapak Tasarımı: Pegem Akademi

Baskı: Ay-bay Kırtasiye İnşaat Gıda Pazarlama ve Ticaret Limited Şirketi
Çetinemeç Bulvarı 1314.Cadde No:37A-B
0312 472 58 55

Yayıncı Sertifika No: 36306
Matbaa Sertifika No: 33365

İletişim

Karanfil 2 Sokak No: 45 Kızılay / ANKARA
Yayınevi: 0312 430 67 50 - 430 67 51
Dağıtım: 0312 434 54 24 - 434 54 08
Hazırlık Kursları: 0312 419 05 60
İnternet: www.pegem.net
E-ileti: pegem@pegem.net
WhatsApp Hattı: 0538 594 92 40

ÖN SÖZ*

Balıkesir coğrafi konum itibariyle çok önemli bir ilimizdir. Hem Marmara hem de Ege Denizi'ne kıyısı olması sayesinde geçmişten günümüze bir cazibe merkezi olmuştur. Birçok medeniyete ev sahipliği yapan bu güzel il Büyükşehir olduktan sonra gelişme yolunda daha hızlı ilerlemektedir. Bu gelişim sadece imar yönünden değil; sosyal ve kültürel anlamda da kendini gerçekleştirmektedir.

Bu eser; çok çalışkan bir muallim ve araştırmacı olan Gazâlî'nin 1927'de yayımlanmış kitabını 90 yıl sonra okurlarla buluşturarak Balıkesir'in tarihine katkıda bulunacak bir eserdir. Doksan yıl önce yayımlanmış bir eserin küçük açıklamalarla bugünkü Türkçe ile yayımlanmasının dün ile bugün arasında mukayese yapmaya fırsat vereceği aşîkârdır. Yine bu eserin bugün mevcut olmayan iktisadi ve coğrafi bilgiler içerdiği de göz ardı edilmemelidir.

Mesela, eserde *Mihaliç* (Karacabey) hakkında şöyle bir bilgi vardır: *Uluabad Köyü önünde Abulyond (Uluabat) Gölü'nden çıkar. Aldığı sular ile büyür. Araplar Çiftliği karyesi önünde Saz Kahve denilen yerde Marmara Denizi'ne dökülür. Evvelce Mihaliç boğazından ufak vapurlar girer, Mihaliç Kasabası'na kadar yanaşır ve Mihaliç'ten yukarı Susurluk'a kadar kayık ve sallarla çıkılırdı. Sonraları nehrin getirdiği lahki mevadin tathirine dikkat edilmediğinden dolayı mecrası doldu. Gazâlî; burada nehrin getirdiği alüvyonların temizlenmemesi neticesindeki değişikliği haber vermekte ve nehrin mecrasının dolduğunu anlatmaktadır.*

Yine "Abulyond Gölü" hakkında şunları okuyoruz: *Abulyond Gölü gibi bu göle gemiler ve küçük vapurlarda girebilir. Gölde, bu civarın bütün sularında olduğu gibi gayet çok ve nefis balıklar vardır. Bilhassa Kozak Köyü ahali tarafından avlanır.*

Edremit orman yönünden bugün de önemli ama "Bundan takriben altmış, yetmiş seneden beri işletilmekte olan Kara Dağ ormanlarında vaktiyle pek kıymetli ağaçlar mevcut idi" ifadesi bu ağaç çeşitliliği hakkında merak uyandırmaktadır.

Yine "Geçen sene iki yüz re'se¹ yakın damızlık boğa Balya'dan mübaya edilmiş, diğer vilayetlere sevk olunmuştur. Merkez vilayette mevcut aygır deposunu ihya etmek maksadına binaen büyük ile evvelki yıl zarfında üç re's damızlık araba atı mübaya² ve Kıbrıs'tan üç re's damızlık merkep aygırı getirilmiş, sifad³ mevsiminde mezkur aygırlara iki yüz altı re's kısrak çektilmiştir" ifadesi de 90 küsur yıl önce Balıkesir'in ekonomik hareketliliği hakkında ipuçları vermektedir.

* Eser, Balıkesir Halk Kütüphanesindeki nüsha esas alınarak hazırlanmıştır.

1 Re's: Baş (Y.N.)

2 Mübaya: satın almak (Y.N.)

3 Sifad, hayvanların çiftleşmesi. (Y.N.)

“Bundan birkaç sene evvel bağlara arz olan “filoksera⁴” hastalığı pek çok zarar vermiş, bu yüzden memleket zirai servetinden bir kısmını kaybetmiştir” ifadesi de geçmiş dönemdeki zirai bilgilere katkıda bulunmaktadır.

Tütün için de şu bilgi kayda değerdir: “Her sene üç milyon okka arasında tahavvül eder. Sair mahsulat ise umumiyetle % 75 nispetindedir. Beş senelik hasılatın mukayesesi bunu gösteriyor”.

“Balıkesir’deki Ahmet Hatemi ve Kasım Efendiler’e ait kereste imalathanesinde kapı, çerçeve, kordon, taban ve tavan tahtaları vesair ev eşyası yapılır” bilgisinden kimler tarafından neler üretildiği öğrenebilmektedir.

Gazâli eserinde dünyanın farklı yerlerinden örnekler vermeyi de ihmal etmemiştir: “Porto Riko, Jamaika’da ağaçların mahviyle kaybolan yağmurlar, ormanların yeniden vücuda getirilmesi üzerine tekrar görünmüştür”.

Çalışmayı hazırlarken metnin diline dokunulmamış ve kolay okunmasını sağlamak maksadıyla okuyucuyu gereksiz şekilde yoran transkripsiyon işaretlerine, zarurî hâller dışında yer verilmemiştir. Bazı kelimeleri bugün kullandığımız şekliyle yazmayı uygun gördük. Mesela “hıdmet” için köşeli parantez veya dipnot açmak yerine “hizmet” olarak yazılmıştır.

Müellifin parantez içinde vurguladığı isimleri ve kelimeleri anlam karışıklığı ihtimaline karşılık italik olarak yazılmıştır. Gazâli, kendisi de bazı sayfalarda daha önce parantez içinde verdiği rakamları ve yüzdeleri bazı sayfalarda parantez kullanmadan yazmıştır. İçindekiler kısmı müellifin hazırladığı şekliyle bırakılmıştır.

Osmanlı Türkçesi kelimelerin bugünkü karşılığı için kamusitürki.com ile osmanlicaturkce.com sitelerinden istifade edilmiştir.

Eserin dipnotlarında parantez içinde iki ayrı kısaltma bulunmaktadır. Eseri yayına hazırlayan Mustafa Fırat GÜL tarafından yapılan açıklamalar "Yayıncı Notu (Y.N.)" ile eserin danışmanlığını ve editörlüğünü üstlenen Dr. Öğr. Üyesi Alper UZUN tarafından yapılan açıklamalar ise "Editör Notu (E.N.)" olarak ifade edilmiştir.

Eserin en güzel şekliyle okurlarla buluşması hassasiyetimizi paylaşarak destek veren koleksiyoner Vedat Kantine, Ramazan Maktav’a, Adnan Çırak’a ve Pegem Akademi Yayınevî’ne teşekkür ederiz.

Dr. Öğr. Üyesi Alper UZUN, Mustafa Fırat GÜL

Balıkesir, 2018

4 Bağlarda görülen, asma bitinin yol açtığı bir hastalık (Y.N).

İÇİNDEKİLER

Ön Söz.....	iii
Mehmed Gazâlî Hakkında	vii
Tabii Ahval	1
Jeoloji Teşekkülâtı [Jeolojik Oluşumları]	2
İklim	5
Umumî Malumat	5
Kazaların İklimi Hakkında.....	6
Hususi Malumat	6
Dağlar.....	9
Umumî Malumat	9
Dağlar Hakkında	11
Hususî Malumat	11
Nehirler.....	14
Göller	16
Bataklıklar	17
Sahiller	17
Burunlar.....	17
Körfezler	18
Adalar.....	18
İskeleler	19
Marmara ve Adalar Denizi Hakkında Malumat	20
Marmara Denizi	20
Adalar Denizi	23
Adalar Denizi'nin	23
Menba' Suları	24
Ilıcalar	24
Ormanlar	27
Umumî Malumat	27
Ormanlar Hakkında Hususî Malumat.....	29
Hayat-ı Nebatiye	37
Hayat-ı Hayvaniye	38
Balıkesir Vilayeti'nin İktisadî Coğrafyası	41
Zirai Mahsulat.....	41

Orman Mahsulatı	50
Ormanlar Tahrip Edilirse Ne Olur?	51
Vilayet Arazisinin Umumi Taksimatı	66
Ziraatla Meşgul Olan Ailelerin Vasati Miktarı	67
Aile Başına Vasati İsbet Eden Arazi Miktarı	67
Ziraî Ahvale Dair Bir Mütalaa	67
Ziraat Mektebine Dair Malumat	67
Hayvanî Mahsulât.....	68
Mahallî Sanatlar	71
Fabrikalar.....	72
Muharrem Hasbi Bey Un Fabrikası Hakkında Malumat	73
Kuyumcu Oğlu ve Şürekâsı Fabrikası	74
İplik Fabrikası	74
Memlehalar	74
Madenler.....	75
Maden Şirketleri	77
Köprüler.....	79
İzahat.....	79
Vilayette Ne Kadar İmalat-ı Sınaiye Var?	80
Demiryolları.....	81
Balıkesir Vilayetinin Beşerî Coğrafyası	91
İdarî Taksimat	92
Tarihî Malumat Balıkesir Vilayeti'nin Eski Seneleri	94
Bazı Kaza, Nahiye Ve Köylerin Eski İsimleri	98
Mehazlar	98
Kaynakça.....	103
Ekler	104

MEHMED GAZÂLÎ HAKKINDA

Balıkesir'de Edebiyat, Coğrafya ve Tarih öğretmenliği yapmış olan şair Mehmed Gazâlî Bey, 1305 (1889) yılında İstanbul'da doğmuştur. Asıl adı Mehmed Gazâlî'dir. "Deli Birader" olarak da bilinir.⁵ Kanundan sonra, soyadı ise "Saltık" olmuştur.

Babası Tütün Ziraat Şubesi Müdürü Şeyh Fazlı Efendizâde Ferdi Bey⁶dir. Gazâlî, Dârültâlim ve Burhân-ı Terakki Mektepleri'nde, Bursa İdadisi (Bursa Lisesi) ve Dârülfünûn (Üniversite) Edebiyat Şubesinde okudu. Çeşitli okullarda öğretmenlik yaptı. Gazete ve mecmualarda makaleler yayımladı. Arûz ve hece vezniyle şiirler yazdı. Bağdat İdadî ve Sultanî Mektepleri'nde üç sene Türkçe, Edebiyat ve Tarih dersleri okuttu. 1328 (1912) yılından sonra tedrisat ile meşgul olmuştur. 1927 yılında yayımlanan ve çevirisini hazırladığımız eserin kapağına göre Gazâlî, Balıkesir'de edebiyat öğretmenliği (Erkek Muallim Mektebi) yanında coğrafya ve tarih öğretmenliği (Kız Muallim Mektebi) görevlerini de ifa etmiştir. Daha sonra Türkçe ve tarih dersleri öğretmenliği yapmıştır. 1933 yılında da Balıkesir Orta Mektebi Coğrafya muallimliği görevinde bulunmuştur.

Gazâlî, Balıkesir Muallim Mektebi öğretmenini iken, çeşitli dergi (Kaynak, İrmak, Gençler Yolu) ve gazetelerde birçok şiirleri, tarihî ve edebî makaleleri yayımlanmıştır.

Mehmed Gazâlî, Balıkesir Halkevi'nde görev almış bir isimdir. Kütüphane ve Neşriyat Şubesinde üye olarak yer alan Gazâlî, halkevleri hakkında Kaynak dergisinde bir de şiir yayımlamıştır. Asım Bezirci'nin bildirdiğine göre Gazâlî Bey adıyla bilinen Mehmed Gazâlî, Sabahattin Âli'nin edebiyat hocası olmuştur. Mehmed Gazâlî'nin nerede ve ne zaman öldüğü hakkında kaynaklarda bir bilgiye rastlanamamıştır⁷. Balıkesir'i çok sevdiğini şu mısralardan (Tuhfe isimli şiirin sonu) anlamak mümkündür:

Dilerim Karesi mezârım olsun

Benim de üzerim çiçekle dolsun.

Balıkesir Muallim Mektebi öğretmenliğinden İzmir Kız Ortaokulu'na tayin olduktan bir süre sonra, 1933-1934 yıllarında emekliye ayrılıp, İstanbul'a yerleşmiştir. İki kızının olduğu bilinmektedir.

5 Yılmaz Türk, Karasi'den Günümüze Balıkesir Ünlüleri (Balıkesir Doğumlu Olanlar İle Balıkesir'de Doğmuş, Yaşamış, Okumuş, Görev Yapmış Olanlar), Balıkesir-2015 (Basım aşamasında). Deli Birader olarak bilinmesi sadece Yılmaz Bey'in hazırladığı çalışmada yer alıyor. 1466 Bursa doğumlu Gazâlî mahlaslı Deli Birader ile karıştırılıyor olabilir.

6 İsa Aygör, Balıkesir, s.24.

7 Avcı, a.g.e., s. 34.

Gazâlî, Aruz ve hece vezinleri ile güzel manzumeler yazmıştır. Bir manzûmesi:

“Kabilyet bana bahş eylememiş hak, azıcık
Ne kadar şî're çalışsam yine şair olamam.”⁸

Gazâlî, "Türkçenin Tedrisi Hakkında Tavsiyelerim" adlı kitabının önsözünde düşüncelerini şöyle anlatmıştır;

"- *Türkçe dersini okutanlar pek mühim vazife karşısındadırlar: Evvelâ konuşulan, okunan, yazılan şeylerin esaslarına, inceliklerine vukuf peyda etmek (hakkında bilgi edinmek), duymak ve duyurabilmek kabiliyetinde olmak, geniş, şümullü malûmat (kapsamlı bilgi) ile muhataplarını iknaa tadir bulunmak, makbul (geçerli) ve mücerrep (denenmiş) usüller dâhilinde çalışmak ve talebesini çalıştırmak hulâsa, mesleğine ait hususatta daima yeni terakki (ilerleme), tetebbü (araştırma) yollarını arayıp ona göre hareketlerini tatbik etmeleri lazımdır".*

Eserleri:

Balıkesir Vilayeti Coğrafyası: (1927); Balıkesir Etnoğrafyası; Balıkesir İlhamları (Mecmua'i Eşardır): (Şiirler, 1926); Varlığım: (Şiirler, Balıkesir Gençler Yolu dergisinde yayınlandı); Türk Kadın Şairleri: (Balıkesir Irmak Mecmuasında yayınlandı.); Türkçenin Tedrisi Hakkında Tavsiyelerim.; Usul-ü Hitabet.; Tarihçe-i Mezahib.

MESTANE SÖZLERİM:

- Daima bize başka bir lisanla hitap eden tabiat ve kâinatın en güzel ve en beliğ tercümanları şair ve muharrirlerdir.
- Kalplerde yarattıkları aşk çiçekleri, hayatın hiçbir devresinde solmaz.
- Dikensiz gül; ancak şair ve muharrirlerin fikir gülistanında yetişir. Onları koklamaya müsaade vardır... Koparmaya değil.
- Matbuat âlemi, umumî bir mekteptir. Profesörleri ise şair ve muharrirlerdir. O mektebin vereceği feyzden hiçbir kimse müsteğni olamaz.

8 M. Kemal İnal, Gazâlî'nin bu manzumesi için şöyle diyor: Kendini şair-i mahir zanneden her zat, Gazâlî Bey gibi hakikati itiraf etse kendi şâir ve itiraf da şîir addolunur. İNAL, Mahmut Kemal, Son Asır Türk Şairleri, C.II, Hzl: M. Kayahan Özgül, AKM Yayınları, Ankara, 2000. s.707

- Cumhuriyet; hakikatte saf temiz hava ne kadar lâzımsa bir millet veya bir hükûmetin ebedî ve endişesiz yaşayabilmesi için de cumhuriyet o kadar lâzımdır.
- Cumhuriyet; maddi, manevi güzellikleriyle bütün milletlere kendini sev-diren bir mahubedir. Bunun içindir ki onu, kem nazardan kıskanmak ve korumak her cumhuriyetçinin bir hakkıdır.
- Cumhuriyet; yalnız halkı, halk demek olan kanunun fazilet addettiği şeyleri takdis eder. İşte, cumhuriyetin en açık mânası, en büyük değeri budur.

Şiirlerinden:

Balıkesir'e bir tuhfe

Ne güzel sevimli bir yurt bu şehir!
 Gökten yere inmiş sanki bir yıldız...
 Çiçekli ovası güneşten farksız,
 Ilık havasıyla turan gibidir.

Ufukta toplanan pamuk bulutlar
 Yeni açmış beyaz güller halinde...
 Dağlarda birer saksı misalinde...
 Yaz, kış eksik değil üstünde ezhar!

Mağmum gönlü açan menazırında
 İlâhi bir ruhun nim nigahı var!
 Durmuş etrafında selama dağlar;
 Bülbüller pür neşe-i çimenzârında.

Başka bir güzellik var baharında...
 Güneş zemini öpüyor her gün,
 Uyuyor gölgeli ağaçlar bütün,
 Asude ömr ü hayat civarında.

Mütehassis olur burada bî-hisler,
 Çünkü her köşesi rengin bir tablo...
 Toprağı mübarek, anber kokulu...
 Baha ve kıymette cihana değer.

Dilerim Karesi mezarım olsun!
 Benim de üzerim çiçekle dolsun!

Halkevleri

Gün ağardı Halkevleri ufkunda
Okuyalım, öğrenelim her şeyi
İstikbalin dilber yüzü göründü
Ufuklarda güneş olsun bilgimiz
İnkılâbı korumağa ant içen
Işık saçtık medeniyet yolunda
Türk gencinin içi, özü göründü
İlk olarak dünyalara çünkü biz
Bu evler halk birliğidir bilelim
Gazi, bize bir hak sesi duyurdu:
Neş'e, bilgi derneğidir bilelim
"Yükseltiniz mefkûreyle bu yurdu"
Mazi, bizim arkamızda bir gölge
Çalışırsan ey Türk genci, alında
Biz yürürüz milli varlık izinde
İstikbalin yıldızları parıldar
Asırlarca yata yata bunaldık
Varlığının nağmesine ses verir
Cihaletin, taassubun dizinde
Şebnemlerle incilenmiş ovalar
Gel kardeşim, yeni hayat burdadır
Halkevidir Cumhuriyet mabedi,
Aradığın ilim, san'at burdadır
Burda sönmez hakikat var ebedi.

KENDİ KENDİME

Ömrümün baharı çok sürer sandım
 Tam yedi yıl gezdim mesti bişuur
 Muhabbet bağında yaşarken yahu
 Nağmelerim "Rast" değildi hep "Mahur"
 Hazana irmişim, anlamadım ben
 Emdi ruhumu, bir gözleri mahmur
 Cananı mestane okşarken yahu
 İçimde aşk, sevda coşarken yahu
 Riayet etmedim kanunu aşka
 Sevgilim munisti; Ürkek oldu ah
 Cihanda bir değil sevdiğim başka
 Hayali gözümde tümsek oldu ah
 Doğru yolda saptım uymadım halka
 Gördüğüm rüyalar gerçek oldu ah
 Düştüm karanlıkta koşarken yahu
 Aşkım hududunu aşarken yahu.

Son Asır Türk Şairleri'nde yer alan iki şiirini de hatırlatmanın isabetli olacağı kanaatindeyiz.

Güzelim Gel

Geçti ömrüm bu kış da nâle ile
 Güzelim gel baharda birleşelim
 Geçen eyyâm-ı zârı söyleşelim
 Kalmasın beynimizde sır böyle

Boş mu geçsin yazık değil mi hayât
 Âteşin bûselerle kâm alalım
 Unutup derd-i aşkı mest olalım
 Her taraf bak çiçektir pür-nagamât

Sırr-ı hakikatten âşinâ kuşlar
 Değil onlar da aşka bigâne
 Yaşıyorlar baharda mestâne
 Hepsinin işte yâri sevdiği var
     Güzelim gel seninle kırlarda
     Lâle, sümbül, menekşe toplayalım
     Yâd için sinemizde saklayalım
     Açılır gönlümüz çemen-zârda
 Ele girmez gidince devr-i şebâb
 Güzelim gel civarda birleşelim
 Artık ersin hitama hicr-i elîm
 Doğsun âfakımıza bir mehtâb

Yâhû

Yıllarca gezdim gurbet ellerinde
 Nâm aldım yurdun çamlı bellerinde
 Çok oynadım ben canbaz tellerinde
 Bize de caka satılır mı yâhû
     Niçin Leylâ'ya gönül verdin dedin
     Aramızda bir perde gerdin dedin
     Armit diyerek ahlat yedirdin dedin
     Herkes bühtân atılır mı yâhû
 Âşıkım ammâ aşkımda izrâr yok
 Sarhoşum ammâ başımda humâr yok
 Öterim ammâ şimdi çemen-zâr yok
 Sessiz bülbüle çatılır mı yâhû⁹

Muallim Gazâlî (Aydın Ayhan Arşivi)

METİN

Türkiye Cumhuriyeti

Resimli ve haritalı
Balıkesir Vilâyeti Coğrafyası

Tabiî, iktisadî, beşerî, tarihî malumatı hâvidir.

***

Muharriri
Balıkesir Erkân-ı Muallim Mektebi edebiyat, Kız Muallim Mektebi tarih
ve coğrafya muallimi
Gazalî

1927

Balıkesir Vilâyeti
Coğrafyası

Tabi, iktisadî, beşerî, tarihî malumatı hâvidir.

Muharriri
Balıkesir Erkân-ı Muallim Mektebi edebiyat, Kız Muallim Mektebi tarih
ve coğrafya muallimi
Gazalî

Balıkesir Vilayet Matbaası

1927

[3]

Birkaç Söz

Balıkesir'e muallim olarak geldiğim zamandan itibaren gönlümde sevdiğim bu yeşil, mesud memlekete âcizane bir hizmet etmek fikri doğmuştu. Bunu ne ile ifa edebilirdim? Çok düşündüm... Henüz mesleğim dâhilindeki malumatımın noksanlığı bana, ne ahval-i tarihiye, ne de ahval-i coğrafyası hakkında küçük bir eser yazmak kudret ve cesaretini verdi. Uzun müddet ruh-ı tezebzüb¹⁰ içinde çırpındım. Bildiğim eseri -vaktimin adem-i müsadeseine rağmen- birer defa daha gözden geçirdim ancak derme çatma; şimdiye kadar memleketimizin hiçbir tarafında bir vilayete ait olmak üzere yazılmayan hususi bir vilayet coğrafyası vücuda getirebileceğime kanaat hasıl eyledim. Binaenaleyh ahval-i tâbiyeye ve hayât-ı iktisâdiyesine dair gerek aynen, gerek mezc ve telif suretiyle topladığım mâlumatı bir kitap halinde tertip ettim. Lakin mükemmil vesaitin, mehazların yokluğundan dolayı Balıkesir'in çok zengin, çok feyzdar topraklarını bu kitapçıkta hakkıyla tarif ve tevzii edemediğimi her zaman ve mekânda muterifim [itiraf ederim]. Elbet erbab-ı tedkik; ilk adım teşkil eden noksanlarımı görmeyerek daha büyük, daha nâfi eserler telif eyleyerek bi-nahabe servet-i menba bildiğim bu mübarek, öz yurdu hemcinslerime¹¹ daha iyi bir surette tanıttırlar ümidindeyim. Şunu da ilave etmek isterim ki; bir milletin, bir memleketin hayatına taalluk ettiği için pek ziyade mühimdir. Avrupalılar her şeyden evvel coğrafyaya ehemmiyet verirler. Akvamın ruhiyetini, buldukları yerlerde gösterdikleri derece-i terakkiyatını [4] haricle olan alaka ve münasebetini hep bu ilim sayesinde tetkik eder, öğrenirler. Beşerin maddi hususâtına mutlak hiç bir şeyi coğrafyanın sahasından dışarı çıkamaz... Hakikat-ı hâl böyle iken hayata lâkayd kalan, kendi varlığını bilmek lezzetine doyamayan bazı kimseler rakamlara boğulmakta ne mana olduğunu söylerler. Hâlbuki onlar fen, ilim namına pek büyük hata irtikâp ettiklerinden bihaberdirler. Bizce rakam ve istatistik say' ve faaliyetin ölçüsüdür. Daima noksanlar onunla ikmal edilir, onunla iktisâdiyat ilminde ileri gidilir. Elhasıl bir vatandaş için kendi memleketinin ahvaline vakıf olmak demek, kendi oturduğu evin içini dışını bilmek demektir.

Gazâlî

10 Gazâlî burada kararsızlığını, tereddütlü olmayı kastediyor (Y.N.).

11 Buradaki "hemcinsler" erkekler olarak değil; aynı işle meşgul olanlar olarak anlaşılmalıdır (Y.N.).

BALIKESİR VİLAYETİ COĞRAFYASI

TABIİ AHVAL

Mevkii ve Hudut: Balıkesir Vilayeti, Bursa Vilayeti'nin kısm-i garbiyesini teşkil eder. Şimalinde Marmara Denizi, garbında Çanakkale¹², Adalar Denizi, şarkında Bursa, cenubunda [güneyinde] Saruhan¹³ vilayeti vardır.

Mesaha-i Sathîye: 16,036 kilometre murabba'¹⁴. (Almanya'nın imparatorluk devrindeki Mecklenburg Şiverin¹⁵ büyük dükalığından büyüktür.) Mezkûr 16,036 kilometre murabba' vilayetin kazalarına şu suretle tevzii etmiştir¹⁶:

<i>Kazalar</i>	<i>Kilometre Murabba'</i>
Balıkesir, Dursun Bey	6.250
Bandırma	1.904
Erdek ⁶	450 ⁷
Gönen	2.050
Balya	2.070
Edremit	1.500
Burhaniye	1.300
Ayvalık	250
Sındırgı	262

- 12 Matbu baskısında "Biga Kazası" varken karalanmış ve kurşun kalemle Çanakkale yazılmıştır (Y.N.).
- 13 Matbu baskısında "Aydın Vilayeti" varken karalanmış ve kurşun kalemle Saruhan Vilayeti yazılmıştır (Y.N.).
- 14 Kilometre murabba: Metrekare. Metnin devamındakiler için ayrıca not düşmemek için bir defaya mahsus yazılmıştır (Y.N.).
- 15 Mecklenburg Schwerin (Y.N.).
- 16 Balıkesir ilçe yüzölçümleri (2017 yılı), hgk.msb.gov.tr (E.N.).

İlçe	Alan (km²)	İlçe	Alan (km²)
Altıeylül	956	Gönen	1162
Ayvalık	305	Havran	565
Balya	797	İvrindi	818
Bandırma	755	Karesi	695
Bigadiç	1108	Kepsut	889
Burhaniye	420	Manyas	634
Dursunbey	1719	Marmara	134
Edremit	682	Savaştepe	427
Erdek	307	Sındırgı	1387
Gömeç	171	Susurluk	652
Toplam (Balıkesir)		14583	

- 17 Son teşkilat-ı mülkiye kanunu mucibince [gereğince] merkez vilayete tabi Susurluk nahiyesi kazaya tahavvül, Erdek ise nüfusunun azlığına binaen Bandırma kazasına nahiye olarak rabt edilmiştir [bağlanmıştır].
- 18 Son teşkilat-ı mülkiye kanunu mucibince merkez vilayete tabi Susurluk nahiyesi kazaya tahavvül, Erdek ise nüfusunun azlığına binaen Bandırma kazasına nahiye olarak rabt edilmiştir.

[6] **Coğrafi Vaziyet:** Balıkesir Vilayeti 39-40,5 arz¹⁹ dereceleriyle İstanbul mebd²⁰ tul olmak üzere 0-2,5 tül²¹ dereceleri arasındadır. Nefs-i Balıkesir 39-49 arz derecesi²² ve 1 tül derecesi üzerindedir. Sath-ı bahirden irtifai 131 metredir. [Kepsut ziraat mektebinin sath-ı bahirden irtifai²³ 98 metredir].

Jeoloji Teşekkülâtı [Jeolojik Oluşumları]

Balıkesir Vilayeti [ma mülhakat] arazisi şimali bahr-i muhit atlası inhidamıyla²⁴ cudiyelerin istilamı sıralarında yani *plyosen ve pleistosen*²⁵ denilen üçüncü, dördüncü devrelerde teşekkül etmiştir. Anadolu garbi mailesine mebd²⁰ ve ukde noktası olan, Murad, Süphan, dağlarından şimal-i garbiye doğru uzanan ve Balıkesir civarından Marmara'ya Menteş, Kaz ve Keşiş silsileleri, Balya, İvrindi, Bigadiç ovasının terk-i ciheti, Koca Gümüş madeni, Avşar tarafları ve Kapı Dağı yarımadasına kadar olan sahalar tamamen volkanidir [volkaniktir]. İstanbul Boğazı'ndan Anadolu, Marmara ve Adalar Denizi sevhali husule gelen indifâtin neticesiyle yükselmiş ve alçalmıştır. Balıkesir vilayeti dağlarının ekseri, Ayvalık Kazası'nın şark [7] kısmı, Bandırma'nın Perama²⁶ ve Marmara nahiyeleri, Erdek *Kapıdağı* ve köyleri havalisi ve Manyas Gölü'nün cenub tarafları zaman-ı evvele ait

19 Arz: Enlem (E.N.).

20 Mbd²⁰: Kaynak, esas, kök. Başlangıç olarak da düşünülebilir (Y.N.).

21 Tül: Boylam (E.N.).

22 Bir derece takriben 111 kilometredir.

23 Deniz seviyesinden yüksekliğini ifade etmektedir (Y.N.).

24 İnhidam: Çökme, yıkılma (Y.N.).

25 Yazarın verdiği bilgilerde karışıklıklar olduğundan güncel tablo verilerek jeolojik zamanlar gösterilmiştir (E.N.).

Jeolojik Zamanlar	Jeolojik Devirler	Ayırıcı Canlılar
IV. Zaman /Kuvaterner	Holosen, Pileyistosen	İnsan, kültür bitkileri ve evcil hayvanlar
III. Zaman/Tersiyer	Pliyosen, Miyosen, Oligosen, Eosen, Paleosen	Değişik bitkiler ve memeli hayvanlar, yüksek yapıli bitkiler, atlar ve filler
II. Zaman/Mezozoyik	Kretase, Jura, Triyas	İlk çiçekli bitkiler, ilk kuşlar, ilk memeliler ve dinazorlar
I. Zaman/Paleozoyik	Permian, Karbonifer, Devonian, Silüriyen, Ordovisyan, Kambriyen	İri yarı böcekler, dev yapıli ağaçlar, karalarda ilk hayvanlar ve bitkiler, ilk sürüngenler ve balıklar, tribolitler
Prekambriyen	Arkeen	Tek hücreliler

Doğanay, H. ve Doğanay, S. Coğrafyaya Giriş. Ankara: Pegem, 2015.

26 Erdek'e bağlı Karşıyaka Köyü (E.N.).

bulunan *granit*²⁷den müteşekkildir. Arazisi miyanında²⁸sahver-i kilsiyeye²⁹, sahver-i silisiye³⁰, sahver-ı gazariye³¹, gibi nüveleri de vardır.

Üçüncü zamanın Miyosen (Avrupa'da Alp Dağlarının yükselmesi) devrine müteallik araziye Manyas Gölü'nün şimal ve şimal-i şarkiyesini teşkil eden Gönen ile Aydıncık arasında tesadüf olunur. Jeologlar tarafından garbi Anadolu'da teşekkülâtı muğlak araziden olmak üzere gösterilen İznik, Apolonya³² göllerine Manyas Gölü de dâhildir. Binaenaleyh gerek mezkûr göl, gerek Bandırma tarafları tamamen sahver-i resubiyeden teşekkül etmiştir fikri katiyyesini verememiştir. Esasen sahver-i resupiye vilayetin [8] her yerinde Eskişehir, Kütahya cihetlerinde olduğu gibi teraküm etmemiş, muhtelit anasır türabiden husule gelmiştir. Mesela: Simav Çayı'na dökülen birçok ayaklarla sulanan Balıkesir ovası *Uzuncayayla*'nın şark ciheti *trakit*³³ zümresinin indifai sahvere, garb ciheti miyosen araziye, şimal ciheti *killi şistler*³⁴ ve *kalkerlere*³⁵, cenub ciheti miyosen teşekkülâtı ile [9] *andezit*³⁶ kısmından sahvere maliktir. İşte, Balıkesir'in etrafını kaplayan bu, jeoloji

-
- 27 Jeoloji-i teşekkülatta kullanılan fenni tabirlerin izahı:
Granit- Sahver-i indiânın en eskisidir. Mukavim bir sahredir. Beher santimetre mükabi 500-1500 kilogram sıklete tahammül eder. Böyle olmakla beraber zaman ile hamz karbonlu suların tesiriyle tehallül eder. Kapı Dağı'ndan maada Bandırma'da dahi vardır. Granitin tenevvüatı [çeşitleri] pek çoktur.
- 28 Ortasında. (Y.N.).
- 29 Sahver-i Kilsiyeye-Humuzet ile feveran eder. Bıçak ile çizilebilir. Hararete arz olunurlarsa kirece tahavvül ederler. Marmara, tebeşir vesaire bu nev'idendir.
- 30 Sahver-i Silisiye- Bıçakla çizilmez çakmakla ateş çıkarır. Humuzet ile feveran etmez. Çakmak taşı, değirmen taşı vesaire bu nev'idendir.
- 31 Sahver-i Gazariye - Tırnakla çizilebilir. Su ile hamur haline gelir. Pişirilmekle sertleşir ve hususi bir koku neşir eder. Kil, marn (kil ve kalker mahlatu) vesaire bu nev'idendir.
- 32 Apolyont: Uluabat. (E.N.).
- 33 Trakit-Beniyyeleri nim-i billuri olan indifai mutedil sahradır. Üzerine temas edilince sert, yırtıcı bir tesir bırakır. Manzarası pişmiş bir toprak gibidir. Trakitin el ile teması halinde yırtıcı bir tesir bırakması havi olduğu evcavfı içinde sivri billurları ihtiva eylemekte olmasındır.
- 34 Kil- Kiremit, tuğla gibi inşaat malzemesi ve testi, çömlek gibi eşya-yı beytiyenin imalinde kullanılan türabi maddelere umumiyetle "kil" denir. Kil adeta tahaccür [taşlaşmış] etmiş bir nevi çamurdur. Tırnakla çizilir. Su ile hamur haline gelir, güzelce ezilir, işlenir, verilen şekli alır. El ile temas olunca sabunumsu bir his hâsıl eder. Cezbi rutubettir. Hatta yabis [kuru] bir kil parçası dile yaklaştırılınca dili cezb eder gibi bir tesir icra eder. Zira salyayı mes eder, dile yapışır. Killer hararete arz edilince sertleşirler, kırmızı bir renk tuğla rengi alırlar. İşte bu hususundan dolayı killer kiremit, tuğla, çanak ve çömlek, fayans, porselen eşya vesaire imalinde kullanılır. Killer saf olunca beyaz, ecnebi maddelerle mahlût olunca sincabi [sincap rengi], sarımtırak, kırmızımtırak vesaire renkler ibraz ederler.
- 35 Kalker- Ekseriye hayvani ve bazen nebati enkazdan teşekkül etmiş sahvere denir. Bu nev sahver ev inşaatında kullanılır.
- 36 Andezit- Hurdebini [mikloskobik] sahver zümresindedir. Yani hurdebini billurati havi ari'l-şekl bir hamurdan ibarettir. Mukavim [dayanıklı] bir sahre olduğu için kaldırım imalinde kullanılır.

teşekkülât; Balıkesir Ovası'nın orta bir halde evsafı cami muhtelit toprakları meydana getirmeye sebep olmuş, bunlardan maada asıl kütlesi *granit* olan *Kapı Dağı* ve şisti killerden müteşekkil *Kara Dağ* gibi sahaları da başlı başına vücut bulmuştur.

Miyosen devrinin simli kurşun ve *linyit*³⁷ madenlerine havi Balya'nın şimal kısmında dar bir mahalde *trias* İvrindi'nin cenubunda *andezit* ve *tüf*³⁸ler, İvrindi havalisinde ve Manyas gölü cenubuna doğru uzanan yerler arasında birinci zamanın *karbonifer* ve *permiyen* kalkerlerinden hâsıl olma arazi mevcuttur. Tebeşirî topraklar Balya'nın Orhanlı köyünden [10] başka bir yerde görülmez. Dördüncü devre ait teşekkülattan ancak *Kemer*, *Edremit* nevâhiyesi gösterilebilir. Buralarda esponja³⁹ müstehaseleri⁴⁰ bulunmuştur. Sair aksamın ekserisi üçüncü zamana mensuptur. Vilayetin sahilleri çöküntü ve iştigaller sebebiyle fazla girinti ve çıkıntılar peyda etmiş, dâhilinde de Manyas münhedim havzası zuhura gelmiştir.

37 Linyit- Kesif, habeşi, esmer veya siyah renkte tabii bir kömürdür. Bünyesinde nebati teşekkülât vazih olarak müşahede olunur. Alevi uzundur. İs verir, fena bir koku neşr eder. Bir defa yanmaya başlayınca sönmez.

38 Tüf- Volkanlardan çıkan çamurların kuruyarak vücuda getirdikleri sahreferdir. Tüf iki nevidir. Biri *tüf barkanı yahut volkanı* diğeri de *tüf kilsidir*. Volkanlardan çıkan çamurların teberrüd etmiş parçalarına *tüf barkanı* denir. Miyah-ı cariyenin terkiibinde bulunan *safi fehimmiyet kalsiyumun* esnay-ı cereyanda bir kısım hamz-ı fehmi gayb ederek mutedil *fehmiyet-i kalsiyum* tebdil etmesinden mütevellid teressübata *tüf kilsisi* denir.

39 Esponja: Sünger. (E.N.).

40 Müstehase: Fossil. (Y.N.).